XXI 2890

Iets over de Roem Seram en over Nanggi

(naar aanleiding van Feuilleteau de Bruyn's rapport, gepubliceerd door het Encyclopaedisch Bureau)

door

F. J. F. VAN HASSELT

Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen (Deel LX, aflevering 1 en 2)

LEMBAGA KEBUDAJAAN INDONESIA
XXI
2890.

WELTEVREDEN
ALBRECHT & Co.
1921

BAT GENOOTSCH VAN K.EN W.

Iets over de Roem Seram en over Nanggi,

(naar aanleiding van Feuilleteau de Bruyn's rapport, gepubliceerd door het Encyclopaedisch Bureau)

door

F. J. F. van Hasselt,

Zendeling der Utrechtsche Zendings-vereeniging.

Aflevering XXI van de Mededeelingen van het Encyclopaedisch Bureau, bevattende een rapport van den heer Feuilleteau de Bruyn over zijne verrichtingen op de Schouten- en Padaido Eilanden, is voor allen, die belang stellen in Nieuw-Guinee een hoogst belangrijk werk, en als ik in de volgende regelen eene enkele opmerking maak, waaruit blijkt, dat ik van den schrijver in gevoelen verschil, geschiedt dit alleen om het ontbrekende aan te vullen of hetgeen m.i. niet juist is, te herstellen.

Tijdsgebrek verhindert me, om het geheele werk te behandelen maar over een punt, dat het E. B. ook als belangrijk aanduidt, wil ik een enkel woord zeggen, n.l. over de Roem Seram, door den Heer F. de Bruyn op blz. 33 met enkele woorden behandeld; maar in die enkele woorden toont de heer F. de Bruyn een ander inzicht te hebben in de beteekenis van de Roem Seram dan tot heden bijna algemeen bestond bij degenen, die de Roem Seram hebben leeren kennen.

En nu moet ik, tot mijn spijt, zeggen, dat de heer F. de Bruyn op de Schouten-Eilanden niet één echte Roem Seram heeft gezien, evenmin als ik er een op die eilanden gezien heb, sedert ik in 1907 mijne tochten daar deed. Wat de heer F. de Bruyn er zag, en als Roem Seram beschreef, zijn de jongelinghuizen, die men placht te zetten bij de Roem Seram, gelijk men nog in het oosten van Noord-Nieuw Guinee die jongeling- of mannenhuizen aantreft bij den geestentempel.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De Roem Seram is op de Schouten-Eilanden omstreeks 1897 in verval geraakt, toen ook de laatste Roem Seram in de Doré Baai omviel en niet meer herbouwd werd. De pokkenepidemie omstreeks dien tijd was fataal voor genoemde tempels. Te Rowdi in de Doré Baai, waar de dikwijls beschreven Roem Seram van de Doré Baai stond, wenschte men geen gebruik te maken van de vaccinatie, die de Zendelingen aanrieden tegen de pokken. Daar voelde men zich sterk met en bij den Seram [1]). De geesten van den Seram lieten hunne getrouwen echter in den steek en de sterfte was groot onder hen, die aan de geesten geloofden.

Toen de Seram begon te vervallen, stak men nog geen hand uit om haar voor instorten te behoeden. Eenige stijlen en het beeldenpaar dat in het midden van den tempel was, en de huwelijksgemeenschap voorstelde, kon ik door aankoop machtig worden. Ik zond deze zaken aan de Nederlandsch Indische Commissie voor de wereldtentoonstelling te Parijs. Ik vernam echter later niet, waar deze beelden gebleven zijn.

Dat was de laatste van de Seram in de Doré Baai. Vroeger had iedere kampong er een; op het eiland Mansinam stonden er twee. Eén verbrandde er, en de andere stortte in, en werd niet meer herbouwd. En na den val van den Rowdi Seram, vervielen ook de tempels onder de stam- en religie-verwante Biakkers.

Echter bleven de jongelinghuizen, die men nog Seram bleef noemen, over. En nu kan het wezen, dat deze jongelinghuizen op Biak den naam „jaberdares" hadden, zooals de heer F. de Bruyn meedeelt, maar als de heer F. de Bruyn „jaberdares" vertaalt als „zonnehuizen", dan is hij abuis.

In zijn werk vertaalt hij Soepiori [2]) als Zonneland,

---

1) De Papoe zegt ook kortweg Seram of Sram, zonder de toevoeging van Roem.

2) Deze verklaring van Soepiori is oppervlakkig. Soep is land en ori is zon, maar Soepiori, dat beter geschreven wordt Soeppiori beteekent Navel des lands, en is oorspronkelijk de naam van den berg achter Roredo, door den heer F. de Bruyn op zijn kaart genoemd „Bon Soepiori".

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

omdat ori zon is. Ori is zon. Zonnehuis zou moeten zijn: Roem ori. Dares is zonneschijn. In het taalverwante noemfoorsch is hut = jamer en ook gelijk abdares. Jaberdares is kortweg hut, en tegenover de groote geestentempels waren de jongelinghuizen hutten.

Het zou zoo veel niet geven, deze foutieve vertaling, als niet de heer F. de Bruyn op die vertaling de verklaring bouwde, dat de Roem Seram aan den zonnedienst gewijd was. Ik ontken niet, dat de Roem Seram met den zonnedienst in verband zou staan, maar om dit te gronden op den naam „jaberdares" gaat te ver.

Meer en meer meen ik, dat de oorspronkelijke religie der Papoea's eene aanbidding van Hemel en hemellichamen was.

Het vermoeden, door het Encyclopaedisch Bureau uitgesproken in een noot op blz. 102 is volkomen juist. Het Encyclopaedisch Bureau vraagt of de vertaling van Manseren Nanggi niet moet zijn: „Heer Hemel" en niet zooals tot heden Hemelheer. De zendelingen vonden bij hun komst het geloof in „Manseren Nanggi" en vertaalden dit als Hemelheer. Die vertaling is niet foutief of liever de vertaling kan luiden Hemelsche Heer evengoed als de Papoe sprekend van Manseren Koreré, niet Heer Koreré bedoelt, maar de Korerésche (Tidoreesche) Heer in tegenstelling van Radja Belanda.

Maar toen ik eens vroeg, of de Papoea's altijd in een persoonlijk God geloofd hadden, was het antwoord der ouden: „neen, dit zijn wij gaan weten, toen de Zendelingen het ons verteld hebben, vroeger noemden wij den heelen Hemel, Heer".

De heer F. de Bruyn vermeldt ook het feest voor den Manseren Nanggi. Men noemt dit ook kortweg: Farser Nanggi of Fan Nanggi d.w.z. „Aan Nanggi offeren" en „de Nanggi voeden", zonder toevoeging van Manseren.

In zons-op- en ondergang, maar nog meer in het opkomen, toenemen, afnemen en ondergaan van de maan, ziet de Biakker het menschelijk leven en de opstanding. Niet onmogelijk dus, dat hun tempel oorspronkelijk ook

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

aan zon en maan gewijd was. Maar van lieverlede werd de Seram een geestentempel. De tempels van de Geelvinks-Baai en oostelijk Noord-Nieuw Guinea kwamen in dit opzicht overeen.

Lang zocht ik naar een verklaring voor het woord Seram. De verklaring Roemah Slam, hoewel zeer voor de hand liggend achtte ik onwaarschijnlijk; de idee, dat het zou samenhangen met het eiland Ceram, met welk eiland de Papoea's reeds voor eeuwen handelsbetrekking onderhielden, wel vernuftig, maar niet houdbaar, omdat de Noemfoor sprekend van genoemd eiland immer Raïn zegt.

In het Noemfoorsch heb ik behalve „Seram" voor geestenhuis het woord alleen maar gevonden in de uitdrukking „Paik i jar sram" lett: De maan loopt om de sram heen. Met deze uitdrukking wordt aangeduid de kring om de maan, wat de Maleiers noemen: „Boelan paké pajoeng". Of dit sram identisch is met sram, geestentempel, kan ik niet zeggen.

In 1910 begonnen mijne reizen zich uit te strekken tot de Humboldts Baai en kwam ik in aanraking met de „Karwari". Ik begreep al spoedig, dat dit woord een Noemfoorisme was, ingebracht door Noemfoorsch verstaande koelie's, en naar de inheemsche namen vragend trof het me te Djaman te vernemen: „Darma", te Anoes,: Daram en Masi-Masi „Deram". Ik meldde mijne bevinding aan Dr. N. Adriani en besprak ze met Prof. Maarvel Brown van Christchurch, die een reis langs Nieuw Guinea deed. Beide taalgeleerden meenden, dat dit deram, darma, daram, met het Mal: „dalem" het inwendige, het geheimzinnige, het binnenhof van een vorstelijke woning, zou verwant zijn, en dat wij in seram deram, mogelijk een ongewone klankverandering zouden hebben.

Ongewoon is die overgang van d in s wel, maar seram deram, staat toch niet heelemaal alleen. Het Biaksche *dif* (aanhitsen, aansporen) luidt in het Noemfoorsch in geheel dezelfde beteekenis *sif*. Terwijl de

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

naam Mansarmakeri voor den Papoeschen messias, die de gouden eeuw zal brengen, bij Feuilleteau de Bruyn luidt Mandarmakeri.

Ik gaf in de „Bijdragen", deel 69, 1913, over Manseren Mangoendi handelend, reeds de namen Mamakeri, Mandarmakeri en Mansarmakeri, voor een en denzelfden persoon — genoemden messias.

Is deze meening juist, dan is *seram:* „hetgeen voor ingewijden bestemd is". En de geestentempels, zoowel in de Doré Baai als in het Oosten van de Noordkust, hebben alle hetzelfde karakter — bij verschil van ceremonieel en van versieringen — n.l. dat ze door een bepaalde klasse niet mogen betreden worden en wederom door anderen alleen bij zekere gelegenheden. Op Anoes bvb en stellig nog wel elders ook, waren de ingewijden nog weer verdeeld in soorten. Het allergeheimste waren de ceremoniën die de „mannen met de varkenstand" mochten bijwonen, dat waren de helden, die gemoord hadden en als teeken daarvan een varkenstand voor iederen moord als versiering mochten dragen. Algemeen was de Seram voor vrouwen gesloten. In de Doré Baai, werd er alleen de vrouw toegelaten, die de geheimen van het huwelijk aan de opkomende jongelingschap moest onderwijzen. In de Humboldts Baai draagt de cultus van den geestentempel een bijna den vrouwen vijandig karakter.

Het geheim dat men daar verborgen hield, was al heel weinig bijzonders. Een groot blok de „Tor" werd naar beneden geworpen, en als de dreun die hierdoor ontstond vernomen werd, vluchtten de vrouwen naar het bosch, want de geest was neergedaald. Maar dit stuk hout werd neergeworpen, nadat de mannen bericht gekregen hadden van een gelukte varkensjacht. Als de vrouwen weg waren, werd het varken binnengebracht en de mannen genoten van het maal, zonder dat de vrouwen er een aandeel van kregen. En de jongens, die ingewijd werden, moesten beloven nooit iets aan moeders en zusters te vertellen van hetgeen in den tempel

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

gebeurde. Die het wel deed, werd eerst de tong uitgesneden, en daarna vermoord.

Dat men van de vereering van maan en zon, de groote vruchtbaarmakende krachten, overging tot vereering van de vruchtbaarheid in den vorm van de geslachtsgemeenschap, zag men ook elders wel.

Nog even wil ik terugkomen op het geloof in „Nanggi". Bij de zangen ter eere van „Nanggi" (de heer F. de Bruyn gaf er enkele) treft het wel, dat men hem dikwijls slecht „Nanggi" noemt, o.m. bij den stam der Oerembo, waar men het gebed begint met: „Nanggi Nanggi, wa'ado, w'ado". Alleen komt daar vóór de regel: „Sren d' is au" — d.w.z. „Heer, zijt Gij".

Ik heb ook wel eens vermoed, wat de Redacteur der Mededeelingen van het Encyclopaedisch Bureau op blz. 98 in een noot zegt: „Zou dit wijzen op een geheel uitheemschen oorsprong van den eeredienst van M. Nanggi"? Er is het een en ander in dien dienst, dat doet vermoeden, dat het niet oorspronkelijk is, maar die invoer is dan toch zeer oud, aangezien in de gebeden die tot Nanggi opgezonden worden, woorden voorkomen, die nu niet meer gebruikt en door velen zelfs niet meer verstaan worden.

Nog dit: „Nanggi" wordt ook wel „Nanek" [3]) genoemd en „Nanek" is het Biaksche woord voor regen. Men denkt zich dan regen dus wel heel nauw met „Nanggi" verbonden. De gebeden tot Nanggi zijn heel dikwijls om regen voor de droge velden.

„Nanggi" is niet de plaats, waar de zielen der gestorvenen heengaan. Deze gaan naar de onderwereld: „Soeraga".

Voorts heeft ieder een afzonderlijke „Nanggi" en men kan bij woordenwiseling hooren: „*Mijn* Nanggi is sterker dan de *jouwe;* of: *mijn* Nanggi zal die van *jou* wel onderste boven gooien".

Van de dooden heet het, dat de Nanggi ze als „Maf-

---

[3]) Ik meen Nanggi te hooren uitspreken als „Nanggé".

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

fene" (toespijs gelijk visch, wild e.d.g.) tot zich heeft genomen. Van de afgestorvenen hoopt en gelooft men, dat ze de levenden zullen zegenen, maar grooteren zegen verwacht men van Nanggi. Van menschenoffers aan Nanggi weet men niet te vertellen. Op Masi-Masi (Oost Nieuw Guinea) vertelde men mij, dat oudtijds de Aroet (heilinge fluiten) nog kinderbloed gedronken hadden, m.a.w. dat kinderoffers gebracht waren, maar later had men dit veranderd in visch. Dit is de eenige maal geweest, dat ik hoorde, dat menschenoffers aan de hoogere machten waren aangeboden, uitgenomen dan de koppen, die gesneld werden na sterfgevallen.

Mansinam, 29 Maart 1921.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA